

Nye virksomhetsregler for norske livsforsikringselskaper

av Fredrik Haugen

Fredrik Haugen
fredrik.haugen@fnh.no

De nye virksomhetsreglene for norske livsforsikringselskaper som ble vedtatt høsten 2004, innebærer i første rekke en radikal omlegging av hvordan norske livsforsikringselskaper skal innhente sin fortjeneste. Dessuten vil det bli et klarere skille mellom kundens og selskapets midler og en helt ny prisingsstruktur. Videre oppheves kravet om at unit linked må selges i eget selskap.

Norske livsforsikringselskaper har i lang tid vært stilt overfor virksomhetsregler som på flere områder er særnorske. Den mest sentrale regelen i så måte er kravet om årlig (endelig) fordeling av overskudd. Dette kravet innebærer at norske selskaper ikke kan ha bonusfond eller liknende avsetninger. I tillegg skal kundene hvert år motta en kontoutskrift hvor blant annet årets tildelte overskudd skal fremgå.

I de nye virksomhetsreglene er grunnprinsippet om årlig tildeling av overskudd beholdt. Regelverket for hvordan overskuddsdelingen skal finne sted er imidlertid endret radikalt.

Bakgrunn

Den 10. desember 2004 ble nye lovregler for norske livsforsikringselskaper sanksjonert.

Det nye regelverket, som bygger på utredning nr. 7 fra Banklovkommissjonen (NOU 2001: 24 Ny livsforsikringslovgivning), vil føre til omfattende endringer i livsforsikringselskapenes rammebetingelser. Sentralt i den nye virksomhetsloven står et klarere skille mellom kundens og eiernes midler, ny pris- og fortjenestestruktur, herunder forhåndsprising av rentegarantier, og opphevelse av det særnorske kravet om livs- og fondsforsikring i atskilte selskap.

I mandatet fra Finansdepartementet til Banklovkommissjonen heter det blant annet:

Fredrik Haugen er cand.polit. i samfunnsøkonomi fra Universitetet i Oslo. Han har tidligere studert pensjoneringsadferd ved forskningsstiftelsen Frischsenteret, og er nå ansatt som konsulent i Livsforsikrings- og pensjonsavdelingen i Finansnæringens Hovedorganisasjon.

”Finansdepartementet legger til grunn at det er behov for å foreta en bred gjennomgang av regelverket for livsforsikring. Formålet med en slik gjennomgang må være å etablere et tidsmessig, helhetlig regelverk for å sikre norske selskapers rammevilkår for å møte et større innslag av internasjonal konkurranse, og for å gi grunnlag for effektiv drift og et best mulig tilbud til kundene. [...]

Det skal legges vekt på å utarbeide et regelverk for livsforsikring som gir insentiver til en effektiv drift med god lønnsomhet og soliditet, som sikrer en klar fordeling av risiko og avkastning mellom kunder og eiere, gir mulighet til å utvikle nye produkter som kundene etterspør og som ivaretar viktige kundehensyn, herunder kontoføring og flytterett.”

De nye virksomhetsreglene for livsforsikringsselskaper ble opprinnelig tatt inn som et nytt kapittel i lov om forsikringsvirksomhet. Senere er det foretatt en opprydning i de ulike forsikringslovene, og Stortinget har vedtatt en ny samlelov for forsikring, lov av 10. juni 2005 om forsikringsselskaper, pensjonsforetak og deres virksomhet mv. (forsikringsloven). De nye virksomhetsreglene for livsforsikringsselskaper er tatt inn som kapittel 9 i forsikringsloven.

Ikrafttredelsesdatoen for de nye virksomhetsreglene er foreløpig ikke endelig fastsatt, men regelverket vil tidligst tre i kraft 1. januar 2006, og ventelig med minst to års overgangsregler. Det er samtidig mulig at ulike deler av loven vil tre i kraft på ulike tidspunkt. Før den nye loven kan tre i kraft, må det fastsettes forskrifter til loven. Kredittilsynet har fått i oppdrag å komme med utkast til forskrifter innen 15. oktober 2005.

For å få et fullstendig bilde av hvilke konsekvenser de nye virksomhetsreglene vil ha, må reglene sees i sammenheng med øvrige regelverksendringer og markedsmessige omstendigheter som påvirker livselskapenes situasjon. De ytelsesbaserte pensjonsordningene

er i dag utsatt for et stort press, i første rekke på grunn av det lave rentenivået, men også på grunn av økte premier og krav om avsetninger for uførepensjon, samt en del uhensiktsmessigheter i lov om foretakspensjon. Redusert grunnlagsrente for ny opptjening og nye regnskapsregler med større synliggjøring av pensjonskostnader for flere bedrifter, har også bidratt i samme retning. Vi kommer ikke til å gå ytterligere inn i disse tilknyttede problemstillingene i denne artikkelen.

På siden av vedtaket om nye virksomhetsregler kom Kredittilsynet på banen med en alternativ modell for langsiktig forvaltning av pensjonsmidler. Bakgrunnen for Kredittilsynets initiativ er at tilsynet uttrykte bekymring for at virksomhetsreglene sammenholdt med buffersituasjonen i livselskapene og utsiktene til mulige lave renter i overskuelig fremtid, vil kunne føre til at selskapene kan havne i en ”lavavkastningsfelle”. Med dette mener tilsynet at lav bufferkapital og lav rente vil kunne gi liten mulighet til å ta økt risiko (med forventet høyere avkastning) for eksempel i aksjer, slik at selskapene får små eller ingen overskudd. Bufferkapitalen og avkastningen vil da forbli lav (og ytelsesbaserte ordninger blir dyrere for kundene). Det etterfølgende utredningsarbeidet som har blitt foretatt av Banklovkommisjonen og Finansdepartementet, ser ut til å medføre at Kredittilsynets modell ikke vil bli realisert med konkurransedyktige rammebetingelser.

Hovedtrekk i nye virksomhetsregler

I pressemeldingen som ble sendt ut av Finansdepartementet i forbindelse med fremleggelsen av departementets oppfølging av innstillingen fra Banklovkommisjonen, Ot.prp. nr 74 (2003-2004) Om lov om endringer i forsikringsvirksomhetsloven m.m. (livsforsikringsvirksomhet), heter det at formålet med de nye virksomhetsreglene er å:

”... legge til rette for klarere skiller mellom de forsikredes og selskapenes egne midler, klarere fordeling av risiko mellom kunde og selskap, og mer oversiktlig prising av livsforsikringsprodukter.”

Virksomhetsreglene er i hovedsak utarbeidet med tanke på kollektive forsikringsavtaler. Reglene skal imidlertid også gjelde for individuelle avtaler. Om nærmere regler for individuelle avtaler skal gis i forskrift, er foreløpig uavklart.

I det følgende gis en oversikt over de mest sentrale endringene i virksomhetsreglene.

Selskapsstruktur

De nye virksomhetsreglene innebærer at dagens krav om at fondsforsikring (unit linked) må drives i egne selskaper oppheves. Dermed skal alle former for livsforsikring kunne drives i samme selskap. Kravet om at fondsforsikring må drives i eget selskap, har vært et særnorsk krav som nærinen lenge har jobbet for å avskaffe. Sverige har tidligere hatt krav om atskilt unit linked-selskap og tradisjonelt selskap, men kravet ble opphevet for en tid tilbake. De øvrige reglene for fondsforsikring blir imidlertid i stor grad videreført. Omleggingen må for øvrig sees i sammenheng med at forvaltningskapitalen i livselskapene som beskrevet under skal deles i tre porteføljer; kollektiv-, investeringsvalgs- og selskapsporteføljen.

Ulike investeringsporteføljer

Samtidig med at kravet om at midler tilordnet kontrakter med særskilt investeringsportefølje skal plasseres i et eget selskap opphører, er det også vedtatt at selskapenes forvaltningskapital inndeles i tre hovedtyper av porteføljer; kollektivporteføljen, investeringsvalgsporeteføljen og selskapsporteføljen. Den nye inndelingen innebærer at det vil bli et klarere skille mellom kundens og selskapets midler.

Hovedporteføljene kan videre inndeles i underporteføljer. Dette innebærer en bedre

mulighet til å skreddersy investeringsporteføljer tilpasset kundenes behov.

Ved valg av eiendeler til de ulike porteføljene skal selskapene overholde krav til god forretningsskikk, samt sørge for at det ikke skjer urimelig forskjellsbehandling av kundene. Det skal utarbeides retningslinjer for valg av eiendeler og endring av porteføljer. Dette skal hindre at det oppstår interessemotsetninger mellom kunder og kundegrupper, samt mellom kunder og selskapene. Det er gitt særlige regler for forvaltning og fordeling av avkastning av forvaltningen for hver av porteføljetypene.

Etter forsikringslovens § 9-7 andre ledd, skal *kollektivporteføljen* bestå av:

”... eiendeler som motsvarer de forsikringsmessige avsetninger til dekning av kontraktfastsatte forpliktelser. Som kontraktfastsatte forpliktelser regnes forpliktelser som ikke er knyttet til verdien av særskilt investeringsportefølje.”

Dette innebærer at kontrakter som i dag forvaltes i vanlige livselskaper, skal inngå i kollektivporteføljen. Generelt kan en si at alle kontrakter der forsikringstaker eller den forsikrede ikke har investeringsvalg, inngår i kollektivporteføljen. Merk spesielt at alle kontrakter med såkalte kontraktsfastsatte ytelsener, det vil si hvor ytelsene er fastsatt ut fra en beregnet minsteavkastning (beregningsrente/garantert avkastning) ved forvaltningen av oppsparte midler, skal inngå i denne porteføljen.

Midlene i porteføljen skal til enhver tid være plassert på en hensiktsmessig og betryggende måte sett i forhold til arten av forsikringsforpliktelsene og hensynet til sikkerhet, risikospredning, likviditet og avkastning. Kollektivporteføljen skal kunne forvaltes i ulike deler fastsatt ut fra selskapets risiko for avkastningsresultatet. Kontraktene kan påføre selskapet ulik risiko avhengig av hvilken rente som er garantert, samt hvor mye bufferkapital som er knyttet til de ulike kontraktene.

Etter lovens § 9-7 tredje ledd, skal *investeringsvalgporteføljen* bestå av:

”... eiendeler som motsvarer de forsikringsmessige avsetninger til dekning av forpliktelser knyttet til verdien av særskilt investeringsportefølje.”

I investeringsvalgporteføljen skal alle midler tilknyttet kontrakter hvor kunden har investeringsvalg, inngå. Hver kontrakt skal ha tilknyttet en egen portefølje. Merk at selskapet kan gi en avkastningsgaranti på midlene tilknyttet kundens portefølje. Plasseringene skal skje i samsvar med regler gitt i eller i medhold av lov og de krav som følger av kontrakten mellom selskapet og forsikringstakeren. Ytterligere regler for livsforsikring med investeringsvalg er gitt i kapitalforvaltningsforskriften kapittel 3.

Etter lovens § 9-7 femte ledd, skal *selskapsporteføljen* bestå av:

”... eiendeler som motsvarer selskapets ansvarlige kapital og eventuell annen gjeld enn forsikringsforpliktelsene.”

Livselskapene bestemmer hvordan midlene i selskapsporteføljen forvaltes.

Bufferkapital

Livsforsikringselskapenes bufferkapital er viktig blant annet i forhold til selskapenes risikobærende evne. Høy bufferkapital vil alt annet likt sette selskapet i stand til å ta mer risiko i kapitalforvaltningen enn lav bufferkapital. Generelt kan en si at et av målene med de nye virksomhetsreglene er å øke adgangen til avsetninger til bufferkapital.

Selskapenes bufferkapital utgjøres med dagens regelverk i hovedsak av egenkapital utover minstekravene, tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond.

Tilleggsavsetninger benyttes til å oppfylle selskapets årlige avkastningskrav når den faktiske avkastningen er lavere enn beregningsrenten. Tilleggsavsetningene kan imidlertid kun benyttes til å dekke manglende avkast-

ning mellom beregningsrenten og null. Negativ avkastning må dekkes av egenkapitalen.

Regelverket omkring tilleggsavsetninger blir i hovedsak videreført i de nye virksomhetsreglene, men tilleggsavsetningene skal knyttes sterkere til den enkelte kontrakt enn tidligere. Avsetningene skal i fremtiden kun anvendes til manglende avkastning på den kontrakten de er tilordnet. I dag kan livselskapene bruke tilleggsavsetninger på selskapsnivå, noe som innebærer at tilleggsavsetningene kan benyttes til å dekke manglende avkastning på alle selskapets kontrakter.

Grensen for hvor store tilleggsavsetninger selskapene kan ha, blir dessuten utvidet fra 8 % av premiereserven (på selskapsnivå) i dag til 12 % av premiereserven (på kontraktsnivå) med de nye reglene. Samtidig blir reglene knyttet til oppbygning av tilleggsavsetninger langt mer fleksible enn i dag. For eksempel vil selskapene ha mulighet til raskere oppbygning av tilleggsavsetninger for kontrakter der slik oppbygning kan være særlig ønskelig – for eksempel nyere kontrakter og kontrakter med høy rentegaranti.

I *kursreguleringsfondet* inngår selskapets urealiserte kursgevinster på finansielle omløpsmidler. Midlene i fondet omtales også som selskapets kursreserve.

Etter gjeldende regler får kundene tildelt 75 % av kursreguleringsfondet ved eventuell utbetaling av forsikringsytelse, gjenkjøp av avtalen eller flytting. Etter det nye regelverket skal kursreguleringsfondet ikke tilordnes kontraktene i kollektivporteføljen. Det kan gis nærmere regler om kursreguleringsfondet i forskrift. Ut fra de føringer Stortinget gav i forbindelse med behandlingen av de nye virksomhetsreglene, er det sannsynlig at det blir fastlagt i forskrift at kursreguleringsfond opp til 2 % av premiereserven ikke skal fordeles til kollektivkundene ved flytting. Resten av fondet vil uten begrensning følge med ved flytting. Det synes videre å være aktuelt å lage unntak for fripoliser og andre individuelle

kontrakter, slik at all kursreserve skal følge med ved flytting av slike kontrakter.

Dagens sikkerhetsfond avvikles med de nye virksomhetsreglene. Bruken av sikkerhetsfondet har vært omdiskutert i lang tid, og kravene til avsetninger i fondet har de senere årene også blitt gradvis redusert.

Risikoutjevningfondet er et nytt element i de nye virksomhetsreglene. Selskapene skal kunne avsette inntil 50 % av årets overskudd på risikoresultatet i fondet, og de skal kunne ta av fondet ved negativt risikoresultat. Midlene i fondet skal ikke være kundefordelt. Det er ikke noe tak på fondets størrelse. Risikoutjevningfondet vil være et langt mer anvendelig fond enn det tidligere sikkerhetsfondet. Samtidig må opprettelsen av fondet sees i sammenheng med det nye regelverket for fordeling av overskudd som sier at selskapet skal være ansvarlig for underskudd på risikoresultatet, samtidig som overskudd skal tilføres kundene.

Ny pris- og fortjenestestruktur

De nye virksomhetsreglene innebærer en radikal endring i hvordan livselskapene skal innhente sin fortjeneste. Dagens prisings- og overskuddsdelingsmodell erstattes videre av såkalte elementbaserte priser. Det skal i hovedregel ikke være overskuddsdeling mellom kunde og selskap slik det er i dag. Samtidig er det viktig å merke seg at det ikke vil bli noen endring i forhold til selskapenes plikt til å oppfylle rentegarantien hvert år. Dette antas å ville legge klare føringer både for selskapenes kapitalforvaltning og prisingen av den risiko selskapene påtar seg ved å tilby rentegarantien.

Elementbasert pristariff

Utgangspunktet for de nye reglene om pristariffer var et ønske om større gjennomsiktighet i prisingen av livsforsikringsprodukter. Bank-

lovkommisjonen mente samtidig at de nye pristariffene ville legge til rette for økt konkurranse mellom selskapene.

Etter gjeldende regelverk for premieberegning skal premien beregnes forskuddsvis. Kundens innbetaling til pensjonsordningen avhenger imidlertid også av det overskudd som eventuelt tilbakeføres til kundens premiefond ved overskuddsdelingen. Selskapene skal skille mellom en risikodel, en sparedel og en omkostningsdel ved beregning av premien. Risikodelen av dagens premier skal dekke den forsikringsrisiko selskapet påtar seg. Sparedelen er de avsetninger som er nødvendige for å dekke forpliktelsene i henhold til kontrakten. Omkostningsdelen skal dekke kostnader ved forvaltning og administrasjon av kontrakten. Selskapene har imidlertid hatt mulighet til å utligne underskudd på et av resultatene knyttet til risiko, sparing eller omkostninger med overskudd på et annet. Dette blir ikke tillatt med de nye virksomhetsreglene.

Det er meldeplikt til Kredittilsynet for det forsikringstekniske beregningsgrunnlaget etter dagens regler, og det beregningsgrunnlaget som lå til grunn ved inngåelse av kontrakten skal i utgangspunktet ligge fast i hele kontraktens løpetid.

De nye virksomhetsreglene pålegger selskapene å ha en såkalt *elementbasert pristariff*. Dette innebærer at selskapene skal ha en "meny" for beregning av premie for samtlige produkter eller produktkombinasjoner selskapene tilbyr. Samtidig skal prisene inneholde selskapets fortjenesteelement, dvs. det vederlag selskapet beregner seg for å overta de ulike typer risiko og yte de ulike tjenester som inngår i en kontrakt. Selskapene har mulighet til å endre prisene etter kontraktsinngåelsen.

I den nye pristariffen skal det eksplisitt skilles mellom:

- a) pris for dekning av risiko knyttet til person, dvs. risiko knyttet til død, uførhet, giftesannsynlighet, etc.

- b) pris for forvaltning av midler knyttet til forsikringskontraktene, herunder selskapets risiko for avkastningsresultatet
- c) pris for forvaltning av midler i særskilte investeringsporteføljer med investeringsvalg, og i tilfelle vederlag for avkastningsgaranti knyttet til porteføljene
- d) pris for administrative tjenester.

Ny fortjenestestruktur – ny overskuddsfordelingsmodell

Etter dagens regelverk skal selskapene ved utløpet av året gjøre opp henholdsvis risiko-, avkastnings- og kostnadsresultatet. Underskudd på et av resultatene kan dekkes inn av overskuddet på et annet. Summen av alle resultatene utgjør selskapets *forsikringstekniske resultat*. Det forsikringstekniske resultatet fordeles – etter fradrag av tilleggsavsetninger – mellom kunde og selskap. Kundens del av overskuddet føres tilbake til kundens premiefond. Selskapet kan maksimalt beholde 35 % av overskuddet. Selskapet må imidlertid dekke et eventuelt underskudd på det forsikringstekniske resultatet (etter evt. bruk av bufferkapital).

Etter de nye virksomhetsreglene skal det som hovedregel ikke lenger være adgang for selskapene til å ta en andel av det forsikringstekniske overskuddet. Selskapene kan heller ikke utlikne et eventuelt underskudd på et resultat med et overskudd på et annet som tidligere. Heretter vil derfor selskapenes fortjeneste i hovedsak bestå av det fortjenesteelement de legger inn i sine pristariffer, samt avkastningen på de midler som svarer til selskapets ansvarlige kapital. I tillegg vil selskapene få tildelt 20 % av overskudd på (i hvert fall) fripoliser.

Etter de nye reglene skal overskuddene på de ulike resultatene fordeles som i Tabell 1.

Videre er det varslet at det skal åpnes for en viss adgang for selskapene til å ta såkalte

resultatavhengige kapitalforvaltningsvederlag for produkter med investeringsvalg, men ikke for kollektivporteføljen. Dette innebærer at selskapene for denne type produkter fremdeles skal kunne ta en del av overskuddet (innenfor de rammer som avtales med kunden).

Noe forenklet kan dermed livselskapenes fortjenestemuligheter i nytt og gammelt regelverk oppsummeres som i Tabell 2.

Særlig om forskuddsprising av rentegarantien

Et viktig element i de nye pristariffreglene er at selskapene skal fastsette en pris og innhente premie for rentegarantien selskapene gir på oppsparte midler *på forhånd*. Selskapet skal da beregne en premie for den risiko selskapet har for at kapitalforvaltningen gir en avkastning som minst svarer til den avkastning selskapet har garantert. Dette er en særnorsk regel.

Forskuddsprising av rentegarantien kan ikke vurderes isolert. Endringen må blant annet sees i sammenheng med at det åpnes for at selskapene skal ha mulighet til å endre prisene etter kontraktsinngåelse. Dette vil gi selskapene en mulighet til å korrigere prisen for rentegarantien avhengig av blant annet utviklingen i finansmarkedene og buffersituasjonen i selskapet. Samtidig kan en påregne at kravet om årlig oppfyllelse av rentegarantien fører til at risikoen for selskapet blir større enn om garantien skulle oppfylles for eksempel i løpet av en periode på fem år.

Selskapene ser på forskuddsprising av rentegarantien som en av de største utfordringene knyttet til de nye virksomhetsreglene. Det finnes pr. i dag ingen erfaring, verken nasjonalt eller internasjonalt, med modeller for prising av rentegaranti innenfor de rammene som den endrede forsikringsvirksomhetsloven legger opp til.

Tabell 1		
Risikoresultat	Overskudd (+)	Overskuddet tilføres kunden, men selskapet kan bestemme at inntil 50 % av overskudd kan avsettes til risikoutjevningfondet.
	Underskudd (-)	Selskapet dekker underskudd, evt. etter bruk av midler i risikoutjevningfondet.
Administrasjonsresultat	Overskudd (+)	Selskapet beholder evt. overskudd.
	Underskudd (-)	Selskapet må dekke underskudd.
Rente-/ avkastningsresultat	Overskudd (+)	<p><u>Kollektivporteføljen</u>: Overskudd utover rentegaranti og avsetning til tilleggsavsetninger tilføres kunden.</p> <p><u>Særskilte investeringsporteføljer</u>: Som hovedregel skal all avkastning tilføres porteføljen. Dersom det er avkastningsgaranti: som for kollektivporteføljen.</p> <p><u>Selskapsporteføljen</u>: Avkastning tilfaller selskapet.</p>
	Underskudd (-)	Selskapet må dekke manglende avkastning opp til rentegarantien. Evt. etter bruk av tilleggsavsetninger, men ikke for negativ avkastning.

Tabell 2	
Dagens forsikringsvirksomhetslov	Ny forsikringsvirksomhetslov
<ul style="list-style-type: none"> Overskuddsdeling av forsikringsteknisk resultat (maksimalt 35 % av resultatet) 	<ul style="list-style-type: none"> Fortjenesteelement i pristariffene Avkastning på selskapsporteføljen Eventuelt overskudd på administrasjonsresultatet Overskuddsdeling for fripoliser og liknende kontrakter Resultatavhengig kapitalforvaltningsvederlag for produkter med investeringsvalg